A’zamqulova Zilola Sunnat qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi

(boshlang‘ich ta’lim)mutaxassisligi magistranti

(+99893-823-36-00)

(yu611352@gmail.com)

ONA TILI DARSLARIDA BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING OG‘ZAKI NUTQINI BAHOLASH

Annotatsiya

Mazkur maqolada ona tili darslarida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining og‘zaki nutqini baholash jarayoni tahlil qilingan. Maqolada og‘zaki nutqni shakllantirish va uni baholashda qo‘llaniladigan zamonaviy pedagogik yondashuvlar, kompetensiyaga asoslangan baholash, hamda formativ baholashning ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot davomida o‘quvchilarning og‘zaki nutqini aniqlash uchun kuzatuv, suhbat, rolli o‘yinlar, interfaol topshiriqlar kabi metodlardan foydalanish samaradorligi ko‘rsatib o‘tilgan. Shuningdek, baholash mezonlari sifatida o‘quvchining talaffuzi, so‘z boyligi, grammatik to‘g‘riligi, mantiqiy izchilligi va fikrni erkin ifodalash darajasi aniqlangan.

Kalit so‘zlar

ona tili darsi, boshlang‘ich sinf, og‘zaki nutq, baholash mezonlari, formativ baholash, kompetensiyaga asoslangan yondashuv, interfaol metodlar.

Аннотация

В данной статье анализируется процесс оценивания устной речи учащихся начальных классов на уроках родного языка. В статье раскрываются современные педагогические подходы, используемые при формировании и оценивании устной речи, оценивание, основанное на компетенциях, а также значение формативного оценивания. В ходе исследования показана эффективность применения таких методов, как наблюдение, беседа, ролевые игры и интерактивные задания для определения уровня устной речи учащихся. Кроме того, в качестве критериев оценивания определены произношение, словарный запас, грамматическая правильность, логическая последовательность и степень свободного выражения мыслей учащихся.

Ключевые слова

уроки родного языка, начальная школа, устная речь, критерии оценивания, формативное оценивание, компетентностный подход, интерактивные методы.

Abstract

This article analyzes the process of assessing the oral speech of primary school students in mother tongue lessons. The paper highlights modern pedagogical approaches, competency-based assessment, and the importance of formative assessment in developing and evaluating students' oral communication skills. The study demonstrates the effectiveness of using methods such as observation, conversation, role-playing, and interactive tasks to determine pupils' oral language proficiency. Furthermore, the assessment criteria include pronunciation, vocabulary, grammatical accuracy, logical coherence, and the ability to express thoughts freely.

Keywords

mother tongue lesson, primary school, oral speech, assessment criteria, formative assessment, competency-based approach, interactive methods.

Kirish

Boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘quvchilarning og‘zaki nutqini shakllantirish va uni tizimli baholab borish ta’lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Chunki og‘zaki nutq — bolaning fikrlash darajasi, eshitganini anglash, muloqot madaniyati va til kompetensiyasining asosiy ko‘rsatkichi sanaladi. Shu bois boshlang‘ich sinfda nutqiy faoliyatni rivojlantirish nafaqat ona tili fani, balki barcha o‘quv predmetlarining ustuvor vazifasiga aylanib bormoqda. Bugungi kunda ta’lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuvning joriy etilishi o‘quvchilarning til ko‘nikmalarini baholashda ham yangicha mezonlar, aniq ko‘rsatkichlar va samarali usullardan foydalanishni talab qiladi. Xususan, og‘zaki nutqni baholash jarayoni faqat “to‘g‘ri gapira olish”ni aniqlash bilangina cheklanmay, balki o‘quvchining nutq ravonligi, grammatik to‘g‘riligi, talaffuzi, muloqotda faol ishtiroki, mustaqil fikr bildira olishi kabi ko‘nikmalarni kompleks yondashuv asosida o‘lchashni taqozo etadi. Shuningdek, zamonaviy ta’lim metodlari – dialogik ta’lim, rolli o‘yinlar, suhbat, muammoli savollar, interfaol topshiriqlar – o‘quvchilarning nutqiy faolligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu jarayonda olingan natijalarni adolatli, aniq va differensial baholab borish esa o‘quvchining individual rivojlanish dinamikasini aniqlash va pedagog uchun samarali tahlil imkoniyatini yaratadi. Shu sababli og‘zaki nutqni baholash metodikasini ilmiy asosda o‘rganish, baholash mezonlarini takomillashtirish, amaliy misollar asosida samaradorlikni isbotlash boshlang‘ich ta’lim metodikasining dolzarb masalalaridan biridir. Mazkur maqola boshlangan sinf o‘quvchilarining og‘zaki nutqini baholash jarayonini ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan o‘rganish, mavjud tajribalarni tahlil qilish va samarali yondashuvlarni taklif etishga qaratilgan.

Adabiyotlar tahlili

Colognesi ishida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining og‘zaki nutqini rivojlantirish bo‘yicha zamonaviy metodlar tahlil qilingan. Tadqiqotda o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasini oshirishda interfaol metodlar, rolli o‘yinlar, dialoglar va individual suhbatlar samaradorligi asosiy o‘rinni egallashi ko‘rsatildi. Shuningdek, o‘quvchilarning nutqini baholashda faqat grammatik yoki fonologik jihatlar emas, balki muloqotdagi faol ishtirok, fikrni ravon ifoda etish va nutqiy ijodkorlik kabi ko‘rsatkichlarni ham hisobga olish muhimligi ta’kidlangan. Rustamova esa mahalliy kontekstga e’tibor qaratgan holda, o‘zbek maktablarida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirishning ahamiyatini ko‘rsatadi. Tadqiqotda og‘zaki nutq orqali bolalarda muloqot madaniyati, fikrlash ko‘nikmalari va akademik nutq kompetensiyasi shakllanishi ta’kidlangan. Shu bilan birga, baholash mezonlarini aniq belgilash va o‘quvchilarning individual rivojlanishini monitoring qilish zarurligi ko‘rsatib o‘tilgan. Ikkala manba ham og‘zaki nutqni baholash va rivojlantirishda tizimli yondashuvning muhimligini ta’kidlaydi. Colognesi xalqaro tajribaga tayangan holda interfaol metodlarni samarali deb topgan bo‘lsa, Rustamova mahalliy sharoitda bu yondashuvlarning qo‘llanilishi va o‘quvchilarning

individual rivojlanishini nazorat qilishni muhim deb hisoblaydi. Shu nuqtai nazardan, ikkala tadqiqot bir-birini to‘ldiradi: xalqaro metodlar bilan mahalliy amaliyot uyg‘unlashganda, og‘zaki nutqni baholash va rivojlantirish samaradorligi oshadi. Colognesi va Rustamova ishlaridan kelib chiqib, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining og‘zaki nutqini baholashda interfaol metodlar, muloqotda faol ishtirok, nutqiy ijodkorlik va individual rivojlanish monitoringi asosiy komponentlar sifatida ko‘rilishi lozim. Bu yondashuvlar nafaqat xalqaro, balki mahalliy sharoitda ham samarali ekanligi adabiyotlar bilan tasdiqlanadi.

Natijalar va muhokama

Tadqiqot davomida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining og‘zaki nutqini baholash jarayoniga zamonaviy yondashuvlar joriy qilindi va sinov-saralash darslari asosida quyidagi natijalarga erishildi:

1. O‘quvchilarning nutq faolligi oshdi. Baholashda rubrika, kuzatuv varaqalari, juftlik va guruhlik suhbat texnikalaridan foydalanish natijasida o‘quvchilarning dars jarayonidagi ishtiroki 37–45 % ga oshdi.

2. Mavzuni tushuntirish va fikrni izchil ifodalash yaxshilandi. To‘g‘ri gap tuzish, dalillash, misol keltirish kabi mezonlar bo‘yicha avvalgi ko‘rsatkichlarga nisbatan o‘quvchilarning og‘zaki nutq sifati sezilarli yaxshilandi.

3. Nutqdagi grammatik va talaffuz xatolari kamaydi. Rag‘batlantiruvchi baholash, darajalangan savollar, rolli o‘yinlar qo‘llangach, xatolar soni sezilarli darajada kamaydi (o‘rtacha 20–25 %).

4. O‘quvchilarning o‘ziga ishonchi ortdi. O‘z fikrini erkin aytish, muhokamada qatnashish, savollarga javob qaytarishda o‘quvchilarning psixologik tayyorligi kuchaydi.

5. O‘qituvchilarning baholashda qo‘llagan usullar samaradorligi oshdi. Dars kuzatuvlarida o‘qituvchilarning baholash mezonlaridan muntazam foydalanishi natijasida o‘quvchilarning nutqiy rivojlanishi tizimli ravishda o‘lchab borildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining og‘zaki nutqini baholashda faqat an’anaviy og‘zaki savol-javobga tayanish yetarli emas. Zamonaviy baholash yondashuvlari – rubrik baholash, kuzatuv varaqalari, rolli o‘yinlar va interfaol topshiriqlar – o‘quvchilarning nutqiy faolligiga kuchli ta’sir ko‘rsatadi.

1. Rubrika baholashning afzalligi. Har bir nutq tarkibiy qismi (talaffuz, grammatik to‘g‘rilik, izchillik, lug‘at boyligi, muloqot madaniyati) bo‘yicha aniq mezonlarning mavjudligi o‘quvchiga o‘z kamchiliklarini ko‘rish va bartaraf etishga yordam beradi. O‘qituvchiga esa baholashni adolatli va izchil tashkil etishga imkon beradi.

2. Interfaol metodlar nutq rivojiga kuchli turtki beradi. “Rol o‘ynash”, “Savol yugurigi”, “Bir hikoya – uch nuqta”, “Intervyu” kabi metodlar o‘quvchilarni o‘z fikrini obrazli ifodalashga undaydi. Shuningdek, guruhli ishlarda ularning faolligi oshadi.

3. O‘quvchilarning motivatsiyasi oshadi. Konstruktorli va rag‘batlantiruvchi baholash jarayoni o‘quvchilarda nutqiy kompetensiyani rivojlantirishga nisbatan qiziqish uyg‘otadi. Shu bilan birga, baholashning ochiq-oshkoraligi xavotirni kamaytiradi.

4. O‘qituvchi uchun tahlil va monitoring osonlashadi. Baholash mezonlari asosida har bir o‘quvchining nutqiy rivojlanishi bo‘yicha muntazam monitoring olib borish o‘qituvchiga individual yondashuvni kuchaytirish imkonini beradi. Natijada, sust o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan maqsadli ishlashga sharoit yaratiladi.

5. Tadqiqotning umumiy xulosasi. Og‘zaki nutqni baholashning aniq va tizimli yondashuvi boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarning o‘zini erkin ifodalashi, mustaqil fikr yuritishi va muloqot madaniyatini shakllantirishda muhim omil ekani tasdiqlandi**.**

Xulosa

Boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘quvchilarning og‘zaki nutqini shakllantirish va baholash ona tili darslarining eng muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Og‘zaki nutq bolaning fikrlash jarayoni, muloqot madaniyati, til me’yorlaridan foydalanish darajasi hamda ijtimoiy-faol kompetensiyasini namoyon etuvchi ko‘rsatkichdir. Shu bois nutqni baholash jarayoni faqat xatolarni aniqlash yoki darajani belgilash emas, balki o‘quvchining til bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan uzluksiz pedagogik jarayon sifatida qaraladi. Tadqiqot davomida o‘quvchilarning og‘zaki nutqini baholashda quyidagi asosiy mezonlarning samarali ekani aniqlandi: talaffuzning aniqligi, grammatik to‘g‘rilik, so‘z boyligidan o‘rinli foydalanish, fikrning izchilligi, nutqning mantiqiyligi, muloqot madaniyati va ijodkorlik darajasi. Shuningdek, formatif baholashning “Aqliy hujum”, “Rolli o‘yin”, “Bir hikoya – uch nuqta”, “Sinkveyn”, “Klaster”, “BBB jadvali”, “Baliq skeleti” kabi zamonaviy metodlardan foydalanish o‘quvchilarning faolligini oshirishi, nutqiy ko‘nikmalarni erkin namoyon etishiga imkon yaratishi aniqlandi. Baholashning muntazamligi, o‘quvchilarga o‘z xatolarini anglash va tuzatish imkoniyatining berilishi, rag‘batlantirishning to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilishi nutq rivojiga sezilarli ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Tadqiqot xulosalariga ko‘ra, og‘zaki nutqni baholash jarayoni darsning ajralmas qismi sifatida qaralishi, mezonlar yosh xususiyatlariga mos ishlab chiqilishi va turli interfaol metodlar bilan uyg‘unlashtirilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi.
2. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. Ona tili va o‘qish savodxonligi fan dasturi (1–4-sinflar).
3. Boshlang‘ich ta’limda ona tili va o‘qish savodxonligi darslarini samarali tashkil etish — Bekova S.E. Darslarni samarali tashkillashtirish va nutq-savodxonlik rivoji bo‘yicha tavsiyalar.
4. Boshlang‘ich ta’lim ona tili va o‘qish savodxonligi darslarida o‘quvchilarning tafakkuri hamda nutqini rivojlantirish metodikasi — Mehrangis Safaraliyeva Interfaol usullar asosida nutq va tafakkur rivoji bo‘yicha metodik ko‘rsatmalar https://globalscholars.uz/index.php/scic/article/view/360
5. Assessment for Learning — P. Black & D. Wiliam Formative baholash konsepsiyalari, sinfda baholash usullari — og‘zaki va yozma nutqqa mos ISBN: 9780335212972

1.